

Галина ЗАЯЧКОВСЬКА

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Розглянуто розвиток міжнародного туризму в Україні, визначено фактори, які його стримують, систематизовано проблеми у галузі та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: міжнародний туризм, виїзний турпотік, в'їзний турпотік.

Завдяки стрімким темпам росту, наприкінці ХХ століття туристична індустрія стала однією із найбільш потужних галузей світової економіки. За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО), на початок 2009 р. питома вага туризму у світовому експорті послуг збільшилась до 30% (1 трлн. дол. США в рік), і до 45% загального експорту послуг в країнах, що розвиваються [1].

До світового ринку туристичних послуг все активніше залучається і Україна, для якої міжнародний туризм є досить молодою галуззю, що знаходиться на етапі становлення. Країна має великі перспективи для розвитку туризму завдяки наявності унікальних природно-рекреаційних ресурсів, історико-культурних пам'яток, зон різноманітних форм відпочинку та значного незадіяного потенціалу трудових ресурсів. У той же час, у розвитку міжнародного туризму в Україні спостерігаються *серйозні проблеми, які потребують* глибокого і усестороннього вивчення та розробки заходів для їх ефективного вирішення.

Дослідженням проблем туризму в Україні присвятили свої праці такі *вітчизняні вчені* як Антонюк Н., Бейдик О., Ганич Н., Кифяк В., Любіцева О., Мальська М., Сокол Т., Цибух В. та ін. Незважаючи на досить велику кількість публікацій про міжнародний туризм, вони носять здебільшого інформаційно-довідковий, навчально-методичний характер, або популяризують окремі види туризму. При цьому майже відсутні дослідження, що дають всебічний аналіз розвитку міжнародного туризму в Україні та шляхи і методи включення країни у світові туристичні процеси.

Метою написання статті є аналіз міжнародного туризму в Україні, виявлення проблем його розвитку та шляхів їх вирішення.

У багатьох державах світу туризм розвивається як система, що надає всі можливості для ознайомлення з історією, культурою, звичаями, духовними та релігійними цінностями даної країни і її народу й має великий вплив на економіку. Крім того, туризм є ще й одним із могутніх факторів посилення престижу країни, росту її значення в очах світового співтовариства.

Україна має всі об'єктивні передумови для інтенсивного розвитку туризму: особливе географічне положення, рельєф (Карпатські і Кримські гори), сприятливий клімат, багатство природного потенціалу (узбережжя Чорного та Азовського морів, водні й лісові ресурси), історико-культурний та туристично-рекреаційний (лікувальне болото, мінеральні води) потенціали. Все це є реальним підґрунтям для успішного розвитку туризму, що, в свою чергу, призведе до таких позитивних наслідків, як:

зростання економіки; створення нових робочих місць; розвиток соціальної інфраструктури територій; популяризація туризму як галузі; розвиток міжнародних відносин; розвиток готельного та курортного бізнесу; створення сприятливих умов для вивчення національно-культурної спадщини України, задоволення культурних потреб громадян країни й іноземних туристів; створення сприятливих умов для збільшення доходів сільського населення України завдяки розвитку сільського туризму.

Статистичні показники розвитку туризму в країні свідчать про її слабку включеність в міжнародну індустрію туризму. Так, у I кв. 2009 р. *виїзний турпотік* зменшився (за рахунок поїздок з організованого туризму), порівняно з I кв. 2008 р. на 1% або на 48 тис. осіб та становив 3,2 млн. осіб. Зменшення організованого туризму відбулося за рахунок скорочення кількості подорожуючих за такими напрямками: Єгипет (на 38 % або на 27,9 тис. осіб), Італія (на 54 % або 5,5 тис. осіб), Польща (на 36 % або на 18,7 тис. осіб), Туреччина (на 44 % або 11,5 тис. осіб), Угорщина (на 89 % або на 38,4 тис. осіб). У структурі виїзного турпотіку відбулися такі зміни – частка приватного туризму виросла з 83 % у I кв. 2008 р. до 87 % у I кв. 2009 р., водночас скоротилась частка організованого туризму від 11% до 7 % [2].

Зменшення виїзного турпотіку в країні СНД відбулося в основному за рахунок скорочення кількості подорожуючих за такими напрямками: Білорусь (на 25 % або на 68,8 тис. осіб), Грузія (на 35 % або на 1,9 тис. осіб), Росія (на 11 % або на 131,6 тис. осіб). Збільшення виїзного турпотіку в країні ЄС відбулося в основному за рахунок зростання кількості подорожуючих за такими напрямками: Польща (на 46 % або на 188,4 тис. осіб), Угорщина (на 35 % або на 95,2 тис. осіб), Великобританія (на 23 % або на 2,5 тис. осіб), Данія (на 2 тис. осіб), Болгарія (на 142 % або на 7 тис. осіб) [2].

Що стосується в'їзного турпотіку, то за 6 місяців 2008 р. країну відвідали 11,3 млн. іноземних туристів, що на 19 % або на 1,8 млн. осіб більше, ніж за аналогічний період 2007 р. Варто відмітити, що у 2007 р. Україна займала 8 місце у світі по міжнародних туристичних прибуттях [3].

Збільшення обсягів в'їзного потоку у I півріччі 2008 р. відбулося за рахунок зростання кількості поїздок з приватною метою на 16% з таких країн: Польща (на 16 % або на 336,6 тис. осіб), Білорусь (на 33% або на 304,5 тис. осіб), Молдова (на 16 % або на 264 тис. осіб), Росія (на 9,4 % або на 226 тис. осіб), Румунія (на 33,7 % або на 160,4 тис. осіб) [3]. Цей сегмент займає 90% усього в'їзного туристичного потоку. Проте більшість іноземців – “бізнес-туристи” з прикордонних районів Угорщини, Польщі, Словаччини і Румунії, які користуються безвізовим режимом і майже щоденно приїжджають в Україну для закупівлі дешевших, ніж у своїй країні сигарет, алкогольних напоїв та ін. товарів з метою їх перепродажу.

Варто відзначити, що змінилася тенденція у сфері організованого туризму. У першому півріччі 2008 р. спостерігалось зростання цього сегменту на 59% (+223,8 тис. осіб), тоді як відповідний період 2007 р. показав зменшення на 15%. Збільшення потоків організованого туризму відбувалося з Польщі (збільшення на 235,5%, або на 143,3 тис. осіб), Росії (збільшення на 49,7%, або на 47 тис. осіб), Німеччини (збільшення на 42%, або на 8,7 тис. осіб). У структурі в'їзного турпотіку сталися такі зміни – частки організованого туризму та службових поїздок рівномірно збільшилися з 4% у I півр. 2007 р. до 5 % у I півр. 2008 р., водночас частка приватного туризму зменшилася з 92% до 90% [3].

В'їзний турпотік з країн СНД становив 6,4 млн. осіб (+17%), з країн ЄС – 4,0 млн. осіб (+19%), а з інших країн – 0,8 млн. осіб (+26%) (табл. 1). Зростання в'їзного

турпоток з країн ЄС відбулося в основному за рахунок збільшення кількості подорожуючих з таких країн як Польща (на 22% або на 500 тис. осіб), Словаччина (на 59% або на 126,5 тис. осіб), Німеччина (на 15,6% або на 13 тис. осіб), Чехія (на 25 % або на 4,1 тис. осіб) [3].

Таблиця 1

Структура в'їзного турпоток за країнами походження у 2008 р.

Країни	К-сть осіб, млн.	% від загального потоку	Зростання по відношенню до 2007 р.
СНД	6,4	57%	+ 17% або на 1,7 млн. осіб
ЄС	4,0	36%	+ 19% або на 646,4 тис. осіб
Інші країни	0,8	7%	+ 26 або на 173,7 тис. осіб

Джерело [3]: Аналітична довідка про роботу туроператорів та турагентів за I півріччя 2008 р.

У I кв. 2009 р. в Україні спостерігалися негативні тенденції розвитку в'їзного туризму. Протягом I кв. 2009 р. Україну відвідали 3,8 млн. іноземних туристів, що на 20% або 938 тис. осіб менше, ніж за аналогічний період 2008 року [2]. Це пояснюється складною економічною та політичною ситуацією в країні та економічною кризою у світі.

Зменшення обсягів в'їзного потоку у I кв. 2009 р. відбулося за рахунок зменшення числа поїздок за всіма мотиваціями.

Кількість іноземних громадян, які відвідали Україну із службовою метою становила 187,1 тис. осіб (5%), що на 43,3 тис. осіб (-19%) менше, ніж у 1 кварталі 2008 р. Зменшення службових поїздок відбулося в основному за рахунок скорочення кількості подорожуючих з країн: Білорусії (на 42% або на 5,1 тис. осіб), Великобританії (на 3% або на 1,3 тис. осіб), Молдовії (на 8% або на 1,4 тис. осіб), Німеччини (на 31% або на 3,3 тис. осіб), Польщі (на 35% або на 15 тис. осіб), Росії (на 7% або на 3,7 тис. осіб) [2].

З метою організованого туризму Україну відвідало 130,5 тис. осіб (3%), що на 10,1 тис. осіб (-7%) менше порівняно з 1 кв. 2008 р. Зменшення організованого туризму відбулося в основному за рахунок скорочення кількості подорожуючих з країн: Білорусії (на 52 % або на 12,3 тис. осіб), Німеччини (на 19 % або на 1,5 тис. осіб), Польщі (на 8 % або на 1,4 тис. осіб), Туреччини (на 27 % або на 1,4 тис. осіб) [2].

Кількість іноземних громадян, які приїхали в Україну з приватною метою, складала 3458, 8 тис. осіб (92%), що на 884,7 тис. осіб (-20%) менше, ніж у 1 кв. 2008 р. Зменшення приватного туризму відбулося в основному за рахунок скорочення кількості подорожуючих з країн: Азербайджану (на 16% або на 2,2 тис. осіб), Грузії (на 31% або на 2,6 тис. осіб), Німеччини (на 18% або на 3 тис. осіб), Польщі (на 51% або на 584,9 тис. осіб), Росії (на 16% або на 167,3 тис. осіб), Словаччини (на 25% або на 38,8 тис. осіб), Угорщини (на 39% або на 107,2 тис. осіб) [2].

В'їзний турпотік з країн СНД у I кв. 2009 р. становив 2,4 млн. осіб (-5%), з країн ЄС – 1,0 млн. осіб (-32%), а з інших країн – 0,3 млн. осіб (-14%) [2] (табл. 2).

Зменшення в'їзного турпоток з країн СНД відбулося за рахунок скорочення кількості подорожуючих з Росії (на 15% або на 170,3 тис. осіб) та Азербайджану (на 18% або на 3,2 тис. осіб).

Зменшення в'їзного турпотоку з країн ЄС обумовлено скороченням кількості подорожуючих з наступних країн: Польщі (на 50% або на 600,7 тис. осіб), Словаччини (на 17% або на 27 тис. осіб), Угорщини (на 39 % або на 110,5 тис. осіб), Німеччини (на 22% або на 7,8 тис. осіб), Румунії (на 15% або на 43,7 тис. осіб) [2].

Таблиця 2

Структура в'їзного турпотоку за країнами походження у I кв. 2009 р.

Країни	К-сть осіб, млн.	% від загального потоку	Зменшення по відношенню до 2007 р.
СНД	2,4	64%	- 5 % або на 130,2 тис. осіб
ЄС	1,0	27%	- 32 % або на 380,2 тис. осіб
Інші країни	0,3	9%	- 14 % або на 51,8 тис. осіб

Джерело [2]: Дані про стан розвитку туризму в Україні, за I кв 2009 року

Аналіз офіційної інформації свідчить про недостатньо високий розвиток в'їзного туризму в Україні. До основних факторів, які стримують його розвиток, відносять: невідповідність державної стратегії розвитку її практичному виконанню з причини економічних та політичних обмежень; невизначеність державної політики у сфері приватизації земельних участків в курортно-рекреаційних зонах; низький рівень розвитку туристичної інфраструктури; слабка маркетингова активність вітчизняних туроператорів на світовому туристичному ринку; нехватка системності в міжнародних інвестиційних проектах і партнерських контактах за участю іноземних компаній з розвитку і реконструкції сучасної туристичної інфраструктури в Україні; відсутність позиціонування і сегментації туристичного сектора за ціновими і якісними критеріями всередині країни; неготовність більшості підприємств вести конкурентну боротьбу в нових, мінливих умовах господарювання [4, 5].

Аналіз ситуації на туристичному ринку України дав змогу систематизувати існуючі проблеми у цій галузі:

- недостатнє нормативно-правове забезпечення міжнародного туризму;
- наявність тенденції диспропорційного розвитку туристичної галузі;
- повільний розвиток туризму в тих областях України, які є потенційно привабливими з позиції туристичної зацікавленості;
- недосконалість і нерозвиненість туристичної інфраструктури. Туристична інфраструктура України не відповідає міжнародним вимогам за більшістю таких показників як готельне і дорожнє господарство, сервісне обслуговування та ін.;
- відсутність ефективних цільових програм розвитку і підтримки галузей, покликаних співпрацювати зі сферою туризму;
- недосконалість політики оподаткування;
- неефективна позиція держави при формуванні національного протекціонізму щодо виробників послуг, що стримує розвиток туризму. Зокрема, не визнаються експортними галузями готелі, транспорт для туризму. Обладнання та комплектуючі для них обкладаються податками, що підвищує вартість послуг та стримує експорт туристичних послуг іноземним туристам.

Внаслідок цього Україна суттєво відстає від провідних країн як у наданні туристичних послуг, так і в розвитку туристичної індустрії.

Проведений аналіз та оцінка досвіду зарубіжних країн дозволяє визначити шляхи вирішення проблем розвитку міжнародного туризму в Україні, в першу чергу в'їзного, до яких відносимо:

- визначення з боку держави пріоритетних видів міжнародного туризму для країни в світлі сучасних тенденцій його розвитку;
- забезпечення державного просування туристичного продукту на світовому ринку: Україна повинна бути представлена в усіх 4 інформаційних розділах сайту ЮНВТО: короткий огляд; політика туризму і управління; туристичні дані і факти; контакти.
- стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу у сфері міжнародного туризму за різними напрямками;
- збільшення розмірів державних субсидій для реалізації туристичних проєктів;
- надання пільгових займів туристичним фірмам;
- сприяння з боку держави у створенні структур для юридичної, фінансової та маркетингової підтримки підприємств у сфері туризму;
- забезпечення відродження і розвиток таких традиційних центрів міжнародного туризму як Карпати і Крим, освоєння нових туристичних районів, де сконцентровано великий природній та історико-культурний потенціал;
- впровадження прогресивних технологій туристичного обслуговування, розміщення рекламного продукту суб'єктів підприємницької діяльності туристичної сфери в мережі Інтернет;
- сприяння підготовці фахівців у сфері міжнародного туризму;
- вдосконалення регіональної туристичної інфраструктури: створення готелів сімейного типу, навчання туроператорів;
- використання інтенсивних методів розвитку рекреаційних територій, в основі яких лежить формування комплексних рекреаційно-туристичних послуг різного характеру, досягнення більш високого їх рівня, розширення періоду функціонування курортно-рекреаційних закладів;
- для територій, що у своєму розвитку перебувають на початкових етапах, необхідність знаходження своєї ніші на ринку турпослуг, формування власного іміджу, поєднання рекреаційної діяльності з краєзнавчо-екскурсійною.

Послідовна реалізація даних рекомендацій сприятиме динамічному розвитку туристичної галузі в Україні та перетворенню її в одну з високоприбуткових сфер бізнесу, дозволить зміцнити положення країни на світовому ринку туристичних послуг.

Література

1. *Дорожня карта, ведущая к восстановлению. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.UNWTO_konfkazah.pdf*
2. *Дані про стан розвитку туризму в Україні, за I кв 2009 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tourism.gov.ua>*
3. *Аналітична довідка про роботу туроператорів та турагентів за I півріччя 2008 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tourism.gov.ua>*
4. *Концепція розвитку туризму і курортів в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://tourism.gov.ua>*
5. *Долішній М., Гулич О. Місце рекреаційно-туристичного комплексу в розвитку сфери послуг і формування ринку праці України // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 5-2. – С. 171-178.*

Редакція отримала матеріал 15 вересня 2010 р.